

UDK 378.011.3-051:159.954

BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING KOMMUNIKATIV KREATIVLIGINI RIVOJLANTIRISH: KONSEPTUAL MODEL, DIAGNOSTIKA VA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA

Usmonova E'zoxon Faxriddin qizi
Qarshi davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak pedagoglarning kommunikativ kreativligini shakllantirish va rivojlantirish muammosi nazariy-metodik jihatdan tahlil qilinadi. Kreativlik va kommunikativ kompetensiyaning o‘zaro bog‘liqligi asosida “kommunikativ kreativlik” tushunchasining mualliflik talqini taklif etiladi. Kommunikativ kreativlik motivatsion, kognitiv, kreativ-operatsion, kommunikativ-emotsional va refleksiv komponentlardan tashkil topuvchi integrativ kasbiy-shaxsiy sifat sifatida konseptuallashtiriladi. Komponentlar bo‘yicha mezon va indikatorlar belgilanib, kommunikativ kreativlikning reproduktiv, adaptiv hamda kreativ-transformativ darajalari tavsiflanadi. Shuningdek, o‘z-o‘zini baholash, kreativ topshiriqlar, pedagogik keyslar, rolli vaziyatlar va refleksiv topshiriqlarni birlashtiruvchi kompleks diagnostik yondashuv hamda kommunikativ kreativlikni rivojlantirishning bosqichma-bosqich pedagogik texnologiyasi taklif etiladi. Maqolada empirik natijalar o‘ylab topilmaydi; modelning keyingi pilot va tajriba-sinov tadqiqotlarida validatsiya qilinishi zarurligi qayd etiladi.

Kalit so‘zlar: kreativlik, kommunikativ kreativlik, bo‘lajak pedagog, pedagogik muloqot, kommunikativ kompetensiya, kreativ tafakkur, refleksiya, diagnostika, pedagogik texnologiya.

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНОГО ТВОРЧЕСТВА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ: КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ, ДИАГНОСТИКА И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ

Усмонова Эзохон Фахриддин кызы.
Базовый докторант Каршинского государственного университета.

Аннотация. В статье теоретико-методологически рассматривается проблема развития коммуникативной креативности будущих педагогов. На основе анализа подходов к изучению креативности и коммуникативной компетентности предлагается авторская трактовка понятия «коммуникативная креативность». Она рассматривается как интегративное профессионально-личностное качество, обеспечивающее понимание педагогической коммуникативной ситуации, разработку альтернативных и оригинальных решений, выбор адекватной стратегии, её адаптацию к индивидуально-эмоциональным особенностям собеседника и последующую рефлексивную оценку. Выделены мотивационный, когнитивный, креативно-операциональный, коммуникативно-эмоциональный и рефлексивный компоненты, определены критерии и индикаторы их проявления. Описаны репродуктивный, адаптивный и креативно-трансформирующий уровни развития, а также комплексный диагностический и развивающий подход. Статья имеет теоретико-методологический характер; эмпирические результаты не приводятся, поскольку модель требует последующей пилотной и опытно-экспериментальной проверки.

Ключевые слова: креативность, коммуникативная креативность, будущий педагог, педагогическое общение, коммуникативная компетентность, рефлексия, диагностика, педагогическая технология.

DEVELOPING THE COMMUNICATIVE CREATIVITY OF FUTURE EDUCATORS: CONCEPTUAL MODEL, DIAGNOSTICS, AND PEDAGOGICAL TECHNOLOGY

Usmonova E'zozxon Faxriddin qizi.

Basic doctoral candidate at Karshi State University.

Abstract. The article provides a theoretical and methodological analysis of the problem of developing communicative creativity in future teachers. Based on an analysis of approaches to creativity and communicative competence, the paper proposes an authorial interpretation of communicative creativity as an integrative professional-personal quality that enables future teachers to understand pedagogical communication situations, generate alternative and original solutions, select an appropriate strategy, adapt it to the individual and emotional characteristics of the interlocutor, and reflect on communication outcomes. Five interrelated components are identified: motivational, cognitive, creative-operational, communicative-emotional, and reflective. Criteria and indicators are proposed, together with reproductive, adaptive, and creative-transformative levels of development. A comprehensive diagnostic approach and a staged pedagogical technology are also presented. The paper is theoretical and methodological in nature; no empirical results are fabricated, and the proposed model requires subsequent pilot and experimental validation.

Keywords: creativity, communicative creativity, future teacher, pedagogical communication, communicative competence, reflection, diagnostics, pedagogical technology.

KIRISH. Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogdan faqat fan mazmunini yetkazib berish emas, balki o'quvchi bilan samarali muloqot o'rnatish, turli pedagogik vaziyatlarda moslashuvchan qaror qabul qilish, kutilmagan holatlarda yangi kommunikativ strategiyalar ishlab chiqish va ta'lim jarayonini ijodiy tashkil etish talab etiladi. Shu jihatdan bo'lajak pedagogning kasbiy tayyorgarligida kommunikativ kompetensiya bilan bir qatorda kreativ fikrlash va kreativ faoliyatni rivojlantirish muhimdir.

Kreativlik muammosi psixologiya va pedagogika fanlarida uzoq yillardan beri o'rganiladi. J. P. Guilford kreativlikni tadqiq etish zaruratiga e'tibor qaratib, uni intellektual faoliyatning muhim jihatlaridan biri sifatida ko'rsatgan [1]. E. P. Torrance kreativ tafakkurni divergent fikrlash asosida o'lchash imkonini beruvchi test metodikasini ishlab chiqib, ijodiy qobiliyatni tashxislashning empirik asoslarini yaratgan [2]. Ya. A. Ponomarev esa ijod psixologiyasini yaxlit tizim sifatida o'rganib, ijodiy jarayonning ichki bosqichli mexanizmini asoslagan [3]. J. S. Renzulli kreativlikni yuqori qobiliyat va faoliyatga sodiqlik bilan o'zaro bog'liq muhim xususiyatlardan biri sifatida tavsiflagan [4]. R. J. Sternberg va T. I. Lubart esa kreativ natijaning yuzaga kelishida intellektual jarayonlar, bilim, intellektual uslub, shaxsiyat, motivatsiya va muhit kabi resurslarning birlashishini asoslagan [5].

Biroq pedagogik faoliyat nuqtayi nazaridan kreativlikni faqat yangi g'oya yaratish bilan izohlash yetarli emas. Zamonaviy tadqiqotlarda kreativlik yangilik bilan bir qatorda mahsulning maqsadga muvofiqligi va samaradorligi birligida ta'riflanadi [6]. Pedagogik muloqotda yaratilgan g'oya vaziyatga mos, suhbatdoshning individual xususiyatlarini hisobga oluvchi va pedagogik maqsadga xizmat qiluvchi bo'lishi kerak. Shu sababli kommunikativ kreativlikni mustaqil integrativ kasbiy-shaxsiy sifat sifatida konseptual jihatdan aniqlashtirish dolzarbdir.

Muammoning nazariy o'rganilganligi

Kreativlikni o'rganishda ijodiy mahsulotning yangiligi, muammoni turlicha ko'ra olish, divergent fikrlash, motivatsiya va muhitning roli kabi masalalar muhim o'rin egallaydi. Guilford

kreativlikni tadqiq etishni psixologiyaning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida ko‘rsatib, ijodiy salohiyatni an‘anaviy intellekt ko‘rsatkichlari bilan to‘liq izohlab bo‘lmashligini ta’kidlagan [1]. T. M. Amabile esa ijodkorlikda ichki motivatsiya va ijtimoiy-pedagogik muhitning hal qiluvchi ahamiyatini asoslab, kreativlik shaxs va muhitning o‘zaro ta’sirida shakllanishini ko‘rsatgan [7].

Renzulli yondashuvida kreativlik yuqori darajadagi qobiliyat va topshiriqqa sodiqlik bilan o‘zaro aloqada namoyon bo‘ladi [4]. Uning “uch halqa” konsepsiyasida ijodiy mahsuldorlik yuqori qobiliyat, topshiriqqa sodiqlik va kreativlikning kesishuvida yuzaga kelishi asoslanadi [8]. Bu kreativlikning faqat individual qobiliyat emas, balki faoliyatga jalb etilish va motivatsiya bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Sternberg va Lubart kreativlikni bir nechta resurslarning konvergentsiyasi sifatida izohlaydi: intellektual jarayonlar, bilim, intellektual uslub, shaxsiyat, motivatsiya va muhit ijodiy natijaning shakllanishida birgalikda ishtirok etadi [5]. Keyingi ishlarida Sternberg donishmandlik, intellekt va kreativlikni yagona nazariy sintezga birlashtirib, ijodiy faoliyatning ko‘p omilli tabiatini yanada chuqurlashtirgan [9]. Mazkur qarash kommunikativ kreativlikni ham faqat bitta komponent bilan izohlash mumkin emasligini ko‘rsatadi.

Ijod psixologiyasi tamoyillarini pedagogik jarayon bilan bog‘lash an‘anasi ijodiy faoliyatni o‘qitish va tarbiya kontekstida rivojlantirish mumkinligini ko‘rsatadi [10]. Shu bilan birga, pedagogik muloqotning real vaziyatlarida kreativlik va kommunikativlikning o‘zaro birikishini maxsus diagnostik va rivojlantiruvchi modelga keltirish zarur. Mazkur maqolada aynan shu ilmiy-metodik yo‘nalish bo‘yicha konseptual yondashuv taklif etiladi.

Kommunikativ kreativlik tushunchasining mualliflik talqini va tarkibiy modeli

Kommunikativ kreativlikni faqat noodatiy fikr bildirish yoki muloqotda yangi usuldan foydalanish bilan chegaralash maqsadga muvofiq emas. Ta’lim psixologiyasidagi zamonaviy qarashlarga ko‘ra, kreativlik yangilik bilan birga muayyan ijtimoiy-pedagogik kontekstda foydalilik va o‘rinlilik mezonlari orqali baholanadi [11]. Pedagogik kommunikatsiyada kreativlik yangi g‘oyaning mavjudligi bilan bir qatorda uning vaziyatga mosligi, pedagogik maqsadga muvofiqligi va suhbatdosh uchun samaradorligini ham nazarda tutadi.

Mazkur yondashuv asosida kommunikativ kreativlik quyidagicha ta’riflanadi:

“Kommunikativ kreativlik - bo‘lajak pedagogning turli pedagogik-kommunikativ vaziyatlarda muammoni mustaqil anglash, bir nechta muqobil va original kommunikativ yechimlarni ishlab chiqish, ulardan vaziyatga eng mosini tanlash, suhbatdoshning individual va emotsional xususiyatlarini hisobga olgan holda uni amaliyotga tatbiq etish hamda kommunikativ natijani refleksiv baholash imkonini beruvchi integrativ kasbiy-shaxsiy sifatidir.”

Taklif etilgan ta’rif asosida kommunikativ kreativlikning beshta o‘zaro bog‘liq komponenti ajratiladi: motivatsion, kognitiv, kreativ-operatsion, kommunikativ-emotsional va refleksiv.

Motivatsion komponent yangi kommunikativ usullarni izlashga qiziqish, tashabbuskorlik, murakkab muloqot vaziyatlarini hal qilishga tayyorlik va o‘z kommunikativ mahoratini takomillashtirishga ehtiyojni ifodalaydi. Kognitiv komponent kommunikativ vaziyatni tahlil qilish, muammoni aniqlash, muqobil yechimlar yaratish va vaziyatga turli nuqtayi nazardan qarash imkoniyatini qamrab oladi.

Kreativ-operatsion komponent g‘oyani amaliy kommunikativ harakatga aylantirish, mavjud vositalarni yangicha kombinatsiyalash va zarurat tug‘ilganda strategiyani o‘zgartirishni ifodalaydi. Kommunikativ-emotsional komponent suhbatdoshning individual va emotsional holatini anglash, empatik munosabat o‘rnatish va kommunikativ strategiyani vaziyatga moslashtirish bilan bog‘liq. Refleksiv komponent esa pedagogning o‘z kommunikativ faoliyatini tahlil qilishi va keyingi vaziyat uchun yangi strategiya ishlab chiqishini anglatadi.

Modelning ichki mantiqiy mexanizmi quyidagicha ifodalanadi: motivatsiya → vaziyatni anglash → muqobil yechimlarni yaratish → strategiyani tanlash → suhbatdoshga moslashtirish → amaliy harakat → natijani baholash → refleksiya → yangi strategiya. Jarayon chiziqli emas, balki siklik xarakterga ega.

Mezonlar, indikatorlar va rivojlanish darajalari

Kommunikativ kreativlikni amaliy baholash uchun uning shakllanganlik darajasini ifodalovchi mezon va indikatorlarni belgilash zarur. Motivatsion mezon tashabbus, yangi usul izlash va rivojlanishga ehtiyojni; kognitiv mezon muammoni aniqlash, tahlil qilish va muqobil yechimlar yaratishni; kreativ-operatsion mezon yangi strategiyani ishlab chiqish va amalda qo'llashni; kommunikativ-emotsional mezon empatiya, emotsional sezgirlik va moslashuvni; refleksiv mezon esa o'z faoliyatini tahlil qilish va takomillashtirishni qamrab oladi.

1-rasm. Bo'lajak pedagoglarda kommunikativ kreativlikni shakllantirish modeli.

Ushbu mezonlar asosida uchta rivojlanish darajasi ajratiladi. Reprodukativ darajada talaba tayyor kommunikativ qoliplarga tayanadi va kam sonli yechim taklif qiladi. Adaptiv darajada mavjud usullarni vaziyatga moslashtira oladi va bir nechta yechim ishlab chiqadi.

Kreativ-transformativ darajada esa vaziyatni mustaqil tahlil qiladi, original va pedagogik jihatdan asoslangan strategiyalar yaratadi, ularni suhbatdoshga moslashtiradi va refleksiya asosida takomillashtiradi. Bunday bosqichli o'sish kreativlikning subyektiv, shaxsiy-rivojlanish shakli ("mini-c") o'quv faoliyati jarayonida asta-sekin yuksak darajali ijodiy mahsuldorlikka aylanib borishi haqidagi tasavvurlarga mos keladi [12].

Baholashda "yangilik + vaziyatga moslik + pedagogik maqsadga muvofiqlik + kommunikativ samaradorlik + refleksiya" birligi asosiy metodologik tamoyil sifatida olinadi.

Kommunikativ kreativlikni diagnostika qilish metodikasi.

Kommunikativ kreativlikni kompleks diagnostika qilish uchun o'z-o'zini baholash va faoliyatga asoslangan usullarni uyg'unlashtirish taklif etiladi. Ijodkorlikni sinf-dars sharoitiga mos ravishda baholash va rag'batlantirish bo'yicha pedagogik tadqiqotlar ham aynan shunday kompleks, faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvni qo'llab-quvvatlaydi [13]. Motivatsion komponent uchun 1–5 ballik Likert shkalasidagi vaziyatga yo'naltirilgan bayonotlar; kognitiv komponent uchun ochiq kreativ topshiriqlar; kreativ-operatsion komponent uchun pedagogik keyslar; kommunikativ-emotsional komponent uchun rolli vaziyatlar; refleksiv komponent uchun tahliliy savollardan foydalanish mumkin.

Masalan, kognitiv diagnostika topshirig'i quyidagicha bo'lishi mumkin: "O'quvchi dars davomida savollarga javob bermayapti, biroq topshiriqni tushunayotgani kuzatilmoqda. O'qituvchi sifatida vaziyatni hal qilishning kamida 5 xil variantini taklif qiling". Bunda g'oyalar soni bilan birga ularning xilma-xilligi, originalligi va pedagogik mosligi hisobga olinadi.

Kreativ-operatsion komponentni baholashda talaba pedagogik keys uchun strategiya tanlaydi va tanlovini asoslaydi. Kommunikativ-emotsional komponent rolli vaziyat orqali aniqlanib, unda empatiya, emotsional sezgirlik va strategiyani moslashtirish kuzatiladi. Refleksiv komponent "Qaysi strategiya samarali bo'ldi?", "Nima ishlamadi?", "Qayta imkon berilsa, nimani o'zgartirgan bo'lardingiz?" kabi savollar orqali baholanadi.

Diagnostik vositalar quyidagi mantiq asosida birlashtiriladi: anketa → motivatsion komponent; kreativ topshiriq → kognitiv komponent; pedagogik keys → kreativ-operatsion komponent; rolli vaziyat → kommunikativ-emotsional komponent; refleksiv savollar → refleksiv komponent. Mazkur vositalar hozirgi bosqichda taklif etilayotgan model hisoblanadi; ularning psixometrik xususiyatlari real respondentlar ishtirokidagi tadqiqotda tekshirilishi lozim.

Kommunikativ kreativlikni rivojlantirish pedagogik texnologiyasi

Kommunikativ kreativlikni rivojlantirish jarayoni bosqichma-bosqich, faoliyatga yo'naltirilgan

va refleksiv xarakterga ega bo'lishi kerak. Ijodiy mahsuldorlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan boyitish (enrichment) modellari ham o'quvchini bosqichma-bosqich mustaqil ijodiy faoliyatga olib chiquvchi didaktik tuzilmaga tayanadi [14]. Bunday yondashuvning maktab miqyosidagi tizimli varianti ta'lim jarayonining barcha bo'g'inlarida ijodiy salohiyatni izchil rivojlantirishni nazarda tutadi [15]. Taklif etilayotgan texnologiya quyidagi ketma-ketlikka asoslanadi: diagnostika → muammoli vaziyat → g'oya yaratish → kommunikativ tajriba → refleksiya → qayta strategiyalash.

Birinchi bosqichda boshlang'ich diagnostika o'tkazilib, talabning kuchli va rivojlantirilishi zarur jihatlari aniqlanadi. Ikkinchi bosqichda real pedagogik faoliyatga yaqin muammoli kommunikativ vaziyatlar beriladi va bir nechta muqobil strategiyalar ishlab chiqiladi. Uchinchi bosqichda strategiyalar pedagogik maqsad, ehtimoliy xavf va vaziyatga moslik nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi.

To'rtinchi bosqichda rol o'yin va kommunikativ modellashtirish orqali strategiyalar amaliy vaziyatda sinab ko'riladi. Beshinchi bosqichda bir xil muammo turli tipdagi suhbatdoshlar bilan modellashtirilib, individual-emotsional moslashuv rivojlantiriladi. Oltinchi bosqichda refleksiv tahlil orqali xatolar aniqlanadi va takomillashtirilgan strategiya ishlab chiqiladi.

Texnologiyaning asosiy prinsiplari muqobillik, vaziyatga moslik, faoliyatga yo'naltirilganlik, emotsional moslashuv, refleksivlik va xatodan rivojlanish prinsiplaridan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotning maqsadi - bo'lajak pedagoglarda kommunikativ kreativlikning mazmun-mohiyatini aniqlash, uning tarkibiy komponentlarini tizimlashtirish hamda shakllanganlik darajasini diagnostika qilish va rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik yondashuvni ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti - oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak pedagoglarning kommunikativ-kreativ faoliyatini shakllantirish jarayoni. Tadqiqot predmeti - kommunikativ kreativlikning komponentlari, mezonlari, indikatorlari hamda uni diagnostika qilish va rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari.

Nazariy metodlar sifatida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, tizimlashtirish va modellashtirish; empirik metodlar sifatida anketa, pedagogik kuzatuv, vaziyatli topshiriqlar, kreativ topshiriqlar, rol o'yin, suhbat va ekspert baholashidan foydalanish taklif etiladi.

Tadqiqotni uch bosqichda tashkil etish maqsadga muvofiq: aniqlovchi bosqichda boshlang'ich diagnostika; shakllantiruvchi bosqichda ishlab chiqilgan texnologiyani qo'llash; nazorat bosqichida takroriy diagnostika. Hozirgi maqola nazariy-metodik xarakterda bo'lgani sababli real respondentlar bo'yicha statistik natijalar keltirilmaydi.

Tadqiqot gipotezasi shundan iboratki, agar kommunikativ kreativlik besh komponent birligida rivojlantirilib, ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlar, kreativ topshiriqlar, modellashtirish, rol o'yinlar va refleksiv faoliyat tizimli qo'llanilsa, bo'lajak pedagoglarning nostandart va samarali kommunikativ yechimlarni ishlab chiqish imkoniyatlari rivojlanadi.

Ilmiy yangilik, nazariy va amaliy ahamiyat

Tadqiqotning ilmiy yangiligi kommunikativ kreativlikni umumiy kreativlik yoki kommunikativ kompetensiyaning oddiy yig'indisi emas, balki mustaqil integrativ kasbiy-shaxsiy sifat sifatida konseptual jihatdan asoslashda namoyon bo'ladi. Shuningdek, uning besh komponentli modeli, mezon va indikatorlari, uch darajali rivojlanish tasnifi hamda kompleks diagnostik yondashuvi taklif qilindi.

Nazariy ahamiyati kommunikativ kreativlikni kreativlik, kommunikativ kompetensiya, emotsional moslashuvchanlik va refleksiv faoliyat bilan o'zaro aloqada ko'rib chiqish imkonini berishidir. Amaliy ahamiyati esa ishlab chiqilgan diagnostik topshiriqlar va pedagogik

texnologiyadan pedagogika, psixologiya, pedagogik mahorat, nutq madaniyati va kasbiy tayyorgarlikka oid fanlarning amaliy mashg'ulotlarida foydalanish imkoniyatidir.

Tadqiqotning cheklovi - taklif etilgan modelning empirik validatsiyasi hali amalga oshirilmaganidir. Diagnostik vositalarning ishonchliligi va validligi pilot tadqiqot, ekspert baholashi va zarur statistik tahlillar orqali tekshirilishi kerak.

Tadqiqot natijalarining umumlashtirilgan ilmiy qiymati shundaki, kommunikativ kreativlik pedagogik muloqotdagi yangilik yaratish jarayoni sifatida emas, balki motivatsiya, vaziyatni anglash, kreativ yechim yaratish, emotsional-kommunikativ moslashuv va refleksiya ketma-ketligi hamda ularning o'zaro ta'siridan iborat yaxlit tizim sifatida modellashiriladi. Shu jihat modelning diagnostik va rivojlantiruvchi imkoniyatlarini bir tizimda birlashtirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Olib borilgan nazariy-metodik tahlil natijasida bo'lajak pedagoglarning kommunikativ kreativligi pedagogik faoliyat samaradorligini ta'minlovchi muhim kasbiy-shaxsiy sifat sifatida asoslandi. U pedagogik-kommunikativ vaziyatni anglash, muqobil va original yechimlarni yaratish, maqbul strategiyani tanlash, suhbatdoshga moslashtirish, amaliyotda qo'llash va natijani refleksiv baholashni o'z ichiga oluvchi integrativ sifat sifatida talqin qilindi.

Kommunikativ kreativlikning motivatsion, kognitiv, kreativ-operatsion, kommunikativ-emotsional va refleksiv komponentlardan iborat modeli ishlab chiqildi. Har bir komponent bo'yicha mezon va indikatorlar belgilanib, reproduktiv, adaptiv va kreativ-transformativ darajalar tavsiflandi.

Kommunikativ kreativlikni baholashda yangilikning o'zi yetarli emasligi, balki uning vaziyatga mosligi, pedagogik maqsadga muvofiqligi, kommunikativ samaradorligi va refleksiv qayta ishlanishi muhimligi asoslandi. Shuningdek, diagnostika va rivojlantirishni yagona siklik jarayon sifatida tashkil etishga asoslangan pedagogik texnologiya taklif qilindi.

Kelgusida modelning empirik validatsiyasini o'tkazish, diagnostik vositalarning ishonchliligini aniqlash, tajriba-sinov natijalarini statistik qayta ishlash va texnologiyaning samaradorligini baholash mazkur tadqiqotning istiqbolli yo'nalishlari hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Guilford, J. P. Creativity // American Psychologist. - 1950. - Vol. 5, No. 9. - P. 444-454. - DOI: 10.1037/h0063487.
2. Torrance, E. P. Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual. - Princeton, NJ: Personnel Press, 1966. - 95 p.
3. Ponomarev, Ya. A. Psixologiya tvorchestva. - Moskva: Nauka, 1976. - 303 s.
4. Renzulli, J. S. What Makes Giftedness? Reexamining a Definition // Phi Delta Kappan. - 1978. - Vol. 60, No. 3. - P. 180-184, 261.
5. Sternberg, R. J., Lubart, T. I. An Investment Theory of Creativity and Its Development // Human Development. - 1991. - Vol. 34, No. 1. - P. 1-31. - DOI: 10.1159/000277029.
6. Runco, M. A., Jaeger, G. J. The Standard Definition of Creativity // Creativity Research Journal. - 2012. - Vol. 24, No. 1. - P. 92-96. - DOI: 10.1080/10400419.2012.650092.
7. Amabile, T. M. Creativity in Context. - Boulder, CO: Westview Press, 1996. - 317 p.
8. Renzulli, J. S. The Three-Ring Conception of Giftedness: A Developmental Model for Creative Productivity // In: Sternberg R. J., Davidson J. E. (eds.). Conceptions of Giftedness. - Cambridge: Cambridge University Press, 1986. - P. 53-92.
9. Sternberg, R. J. Wisdom, Intelligence, and Creativity Synthesized. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. - 227 p.
10. Ponomarev, Ya. A. Psixologiya tvorchestva i pedagogika. - Moskva: Pedagogika, 1976. - 280 s.

11. Plucker, J. A., Beghetto, R. A., Dow, G. T. Why Isn't Creativity More Important to Educational Psychologists? Potentials, Pitfalls, and Future Directions in Creativity Research // *Educational Psychologist*. - 2004. - Vol. 39, No. 2. - P. 83–96. - DOI: 10.1207/S15326985EP3902_1.
12. Beghetto, R. A., Kaufman, J. C. Toward a Broader Conception of Creativity: A Case for “Mini-c” Creativity // *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*. - 2007. - Vol. 1. - P. 73–79.
13. Beghetto, R. A. Creativity Research and the Classroom: From Pitfalls to Potential // In: Tan A. G. (ed.). *Creativity: A Handbook for Teachers*. - Singapore: World Scientific, 2007. - P. 101–116.
14. Renzulli, J. S. *The Enrichment Triad Model*. - Mansfield Center, CT: Creative Learning Press, 1977.
15. Renzulli, J. S., Reis, S. M. *The Schoolwide Enrichment Model: A Comprehensive Plan for Educational Excellence*. - Mansfield Center, CT: Creative Learning Press, 1985.